

Ermita de Sant Andreu de l'Arboceda

Pineda de Mar

Ubicació

Comarca: Maresme

Lloc/Adreça: Extrem occidental del terme de Pineda.
S'ubica en una petita elevació, a 283 m. d'altitud, que domina pel nord el pas tradicional que constitueix el Collet de Sant Andreu, que separa les valls del Sot de Sant Andreu, a l'est, en direcció a Pineda de Mar, i de la riera de Sant Andreu, a l'oest, en direcció a Calella, per on transcorre a més, el camí històric des de la costa cap a Hortsavinyà i el Montnegre.

Emplaçament En els primers turons elevats de la serra del Montnegre. El lloc és molt proper al límit entre els termes municipals de Tordera (al nord), Calella (al sud), i Sant Cebrià de Vallalta (a l'est), a 11 km. del nucli urbà de Calella.

Coordenades:

Latitud: 41.643842734418

Longitud: 2.6292863488197

UTM Est (X): 469128

UTM Nord (Y): 4610300

Classificació

Número de fitxa 08163 - 78

Àmbit: Patrimoni immoble

Tipologia Edifici

Estil / època: Medieval Modern Contemporani

Segle XI-XXI

Estat de conservació Bo

Protecció Inexistent

Tipus de protecció: Inexistent

Número inventari IPA, núm. 8422

Generalitat i altres inventaris

Accés	Fàcil
Ús actual:	Social
Titularitat	Privada
Titular:	08162A001000040000ET

Fitxes associades:

[Jaciment arqueològic de Sant Andreu de l'Arboceda](#)

[Aplec de Sant Andreu de l'Arboceda](#)

Autoria de la fitxa Jordi Montlló Bolart

Data de registre de la fitxa: dl., 22/04/2024 - 17:37

Descripció

La construcció és de planta rectangular, d'una sola nau. S'ha restaurat i s'ha fet la coberta de nou, ja que no es conservava. És a dues aigües, amb el carener perpendicular a la façana principal, orientada a ponent. Té un campanar de cadireta sobre la porta d'entrada. El pòrtic també s'ha refet, ja que només es conservaven dos pilars de pedra. La coberta és de teules àrabs, també a dues aigües i suportada per bigues de fusta. Tres graons de pedra serveixen per accedir al nivell d'ús de l'ermita. Per la façana sud s'hi adossa un edifici que havia estat destinat a l'habitatge de l'ermità.

L'any 2015, i fins el 2019, es van dur a terme una sèrie d'actuacions de recerca a l'ermita amb motiu de la futura rehabilitació. Els resultats d'aquests treballs es poden consultar a les respectives memòries d'excavació que se citen a la bibliografia i que a continuació exposem una síntesi extreta de Josep Font (2020).

L'any 2015 es realitza una primera actuació arqueològica que consistí en retirar la runa d'una part de la casa de l'ermità. Aquests treballs ja van permetre establir una millor interpretació de l'evolució de l'ermita i de la casa, incloent l'aparició d'indícis d'una ocupació romana. Posteriorment, es realitzaren diverses actuacions que van permetre excavar pràcticament al complet la casa de Sant Andreu i les restes de l'absis. Aquestes excavacions van permetre datar la casa aproximadament de la segona meitat del segle XVI o inicis del segle XVII, existint algunes restes lleugerament anteriors. Respecte l'absis, es va confirmar que les escasses restes conservades eren medievals, amb restes d'una reforma d'època moderna.

L'any 2016 es va dur a terme una primera excavació a l'interior de l'església i l'any 2017 es va reprendre de nou les actuacions, fins el 2018. Aquestes continuïtat va permetre conèixer àmpliament l'evolució de l'ermita des de la seva fundació a l'alta Edat Mitjana fins el seu abandonament i espoli. Els resultats del conjunt dels treballs són consultables en la memòria corresponent (Font i De Castro, 2019; Font, 2020). En destaca la definició i la caracterització de les diverses reformes realitzades en el conjunt església-casa i la localització d'una necròpolis amb tombes que es daten des d'època alt-medieval fins el segle XVIII.

L'any 2019 es realitzaren dues noves actuacions en el sector sud-est, també arrel del projecte de rehabilitació de l'església i de la casa. Dels resultats de l'any 2019 en destaca en primer lloc, la localització d'una fossa anterior a la construcció de l'església medieval i que presumiblement ha de ser datada d'època romana. Amb aquesta fossa ja són dues les estructures d'un establiment d'època antiga en el lloc.

En segon lloc, l'actuació ha permès confirmar la conservació de restes de l'absis original i de la cantonada sud-est de l'església coneguda ja documental en el segle XI. Aquestes restes confirmen que l'actual església té exactament les mateixes dimensions que l'original. De fet, l'església actual és un intent de rèplica del temple alt-medieval, reconstruït cap el tercer terç del segle XVI a causa de la mala conservació que devia tenir, com transmeten els documents de finals del segle XV (NOGUERA, Aniol; 2017), possiblement

aleshores ja en part enrunat. D'aquesta reforma del segle XVI se n'ha localitzat els forats per encaixar les bastides de construcció.

Entre finals del segle XVI i principis del segle XVII es realitza un primer rebaix del terreny, al sud de l'ermita, amb l'objectiu d'instal·lar-hi una sèrie d'estructures de les quals malauradament es té escassa informació. D'aquest moment s'ha detectat el recalçament de l'angle sud-est de l'església, que naturalment el rebaix de terres havia debilitat. En el lloc que ocupaven aquestes estructures, poc temps després, s'hi va edificar un primer habitatge per l'ermità. Cap al darrer quart del segle XVII, es reforma íntegrament aquesta casa, enderrocant-la en bona part, si és que no s'havia esfondrat per si mateixa. Simultàniament es reforma l'església, aixecant-ne l'alçada i rebaixant el sòl. La nova façana oriental de la casa quedarà ara unida uniformement a la façana de la nau, passant per sobre de l'antiga coberta de l'absis. Aquest, que ben probablement mostrava indicis d'instabilitat, es reforça per un mur de contenció i per un talús empedrat, col·locat a manera de contrafort.

Aquestes reformes de les darreries del segle XVII suposen la formació d'una esplanada en aquest sector, fins aleshores encara aturonat i que probablement contenia inhumacions arran de l'absis. En aquest nou pla s'aixeca un mur de marge i, seguidament, cap a principis del segle XVIII, un nou mur de contenció, per subjectar altra vegada un absis que en aquell moment devia estar ben malmès. En un racó de la petita esplanada s'hi excava una fossa, potser per encaixar-hi un recipient destinat a activitats domèstiques o productives.

Aquestes noves estructures van tenir, però, una curta vida degut a que probablement abans de mitjan segle XVIII l'absis finalment es va esfondrar, i amb ell també part de les estructures que s'havien construït per sostenir-lo. Aproximadament cap a mitjan d'aquesta centúria l'espai de l'absis va ser segregat de l'església, tapiant l'arc triomfal i avançant l'altar al fons de la nau. A partir d'aleshores l'absis va quedar oblidat, i els esforços de dignificació d'aquella església amputada, probablement finançats per un benefactor, es van centrar en embellir la cara oposada de l'església, és a dir la façana, construint-hi un pòrtic, i també en millorar la nau, ara esdevinguda santuari amb la incorporació de l'altar, col·locant-hi un nou paviment. Serà la darrera fase de reformes a Sant Andreu. Un cop perdut l'absis i, per tant, també la funcionalitat de les estructures que s'hi havien construït, el sector sud-est va esdevenir un espai marginal utilitzat a partir d'ara com a abocador, on successivament s'hi llençava deixalles alhora que es permetia el progressiu enderroc del que romania dels murs de contenció.

Observacions:

S'hi pot accedir per Calella o per Pineda. Per Pineda, pujant pel Passeig d'Hortsavinyà (costat de la Riera de Pineda). Pista sense asfaltar des del Sot de Cal Capità i forta pujada al final, fins arribar al Collet de Sant Andreu. Per Calella, pujant per la carretera d'Hortsavinyà. Fins el quilòmetre 5 asfaltada i un tram sense asfaltar fins arribar al Collet de Sant Andreu.

El topònim ja es documenta l'any 1296 a través de la figura de Maria Barona d'Arboceda, en una acta de confirmació de terres. L'any 1311 trobem un Berenguer de Serra d'Arboceda o l'any 1336 amb Pericó Carrera de s'Arboceda i així fins segles després, testimonis de la presència de diverses famílies que vivien en la zona i que participaven del culte en l'ermita de Sant Andreu. Aquesta documentació procedeix de l'arxiu del mas Carreres de Pineda, llinatge sempre unit al topònim Arboceda.

L'associació Amics Escoltes del Montnegre i l'Ajuntament de Pineda signen un conveni l'1 de març de 2013, per recuperar l'ermita mitjançant les corresponents accions oportunes: estudis històrics, intervenció arqueològica i restauració. L'associació adquireix la finca on s'ubica l'ermita, d'una superfície aproximada de 0,8 hectàrees. Els Amics Escoltes del Montnegre aporten l'equip de voluntaris i presta suport i col·laboració en tot allò que sigui necessari per assolir els objectius fixats en el conveni. Per la seva part, l'Ajuntament de Pineda es va comprometre a redactar la figura de

planejament urbanístic necessària per al correcte desenvolupament dels objectius del conveni, entre d'altres tasques de suport tècnic i administratiu.

Història

La primera referència documental coneguda de l'ermita de Sant Andreu és de l'any 1079. Es tracta de l'acta de consagració de l'església de Santa Maria de Pineda. En el document, l'ermita apareix com un dels límits occidentals de la parròquia de Santa Maria, que el text detalla que confronta en aquest sector amb la de Sant Cebrià, arribant fins a un torrent anomenat Camp, seguint el límit fins a l'"*ecclesiam Sancti Andree*".

Elvis Mallorquí (2007), en la seva tesi doctoral parla d'una visita pastoral l'any 1344. Vuit anys més tard, el 1352, es dona llicència al rector de l'església d'Hortsavinyà per traslladar l'ara i l'altar de la capella de Sant Andreu, que diu que està ubicada al coll de Sitges, cap a Hortasavinyà. La llicència es dona a instàncies de les súpliques dels parroquians, que consideren que l'església de Sant Andreu els queda molt lluny.

Dos documents de 1470 i 1473, respectivament, aporten nova informació de l'ermita. Es tracta de dues llicències per demanar caritat. Ambdós documents corresponen a autoritzacions per demanar finançament per la reparació de l'ermita. El primer correspon a l'autorització per sol·licitar almoïna per ser dotada de panys, pal·lis, llibres, ornaments i altres necessitats. En el segon document s'autoritza a fer reparacions quasi de forma literal el mateix objectiu: caritat per reparar panys, pal·lis, vestimentes, ornaments i altres aparells de culte. De rellevància és que el document de 1473 diu que l'església és "*ab antiquo constructa*", és a dir construïda d'antic, i el de 1470 que "*indigeat valde reparatione*", que necessita grans reparacions.

L'any 1562 Eulàlia del Mas Vendrell de l'Arboceda ven unes terres al lloc anomenat Lo Parany d'en Vendrell "per lo qual passa lo camí qui va a la capella de Sant Andreu". Després trobem una venda de terres del 1592 entre Bernardí Nualart de Sant Miquel de Vallmanya i Joan Carreras d'una peça de terra situada al lloc dit Cavall Ferran, en el camí que duu a la capella de Sant Andreu.

Les referències al topònim de l'Arboceda segueixen al segle XVII a través d'aquestes nissagues de veïns, com ara en un establiment de terres de l'Arboceda datat de l'any 1601, entre Joan Carreras i el monestir de Sant Salvador de Breda, el document de 1609 on la filla de Joan Carreras, pagès de l'Arbosseda, defineix l'heretament als seus parents, o en l'establiment d'unes terres al lloc dit l'Arbosseda datat de l'any 1632, documents que permeten pensar que la continuïtat de les cases de l'Arboceda representa també la permanència de l'ermita.

Una llicència datada del 26 de febrer de 1733 concedida a Joaquim Ferrer, calabrès laic, per fer-hi d'estatger i guarda, que anomena a l'església com "*capella heremitica Sancti Andreo*", estableix que el citat Joaquim Ferrer es farà càrrec del manteniment de l'ermita.

A finals del segle XIX sembla que s'abandona definitivament. Així ho escriu Jaume Marxuach i Flaquer (1932): "l'Ermita, fins a les darreres dècades del segle passat, va donar lloc a un dels més tradicionals i lluitats aplecs de Calella", i que van ser les "pertorbacions" introduïdes durant la darrera guerra carlina (1876) "van interrompre el vell costum de l'aplec" i poc després les transformacions de la vida quotidiana de Calella a causa de la industrialització les que van ocasionar l'abandonament definitiu de l'ermita. El bisbe de Girona ordenà aleshores la retirada de la imatge i de la campana".

Bibliografia

AGRUPAMENT ESCOLTA MONTNEGRE (2012). *Disseny i reordenació de la plaça de Sant Andreu de l'Arboceda*. Calella, 2012, p. 21.

NOGUERA i COFLENT, Aniol (2017). Sant Andreu de les sitges: in heremo silvestri eb antiquo constructa, El segle XV, temps de canvis i incerteses. Dins *Actes del 1r Simposi sobre història, cultura i patrimoni del Maresme medieval*, In Maritima, Vilassar de Dalt, pp. 205-230.

FONT PIQUERAS, JOSEP; GEA BULLICH, MIQUEL. (2015). Intervenció arqueològica. Sant Andreu de l'Arboceda. Núm. Mem. 12734.

FONT PIQUERAS, JOSEP. (2014). Informe arqueològic, històric i arquitectònic. Sant Andreu de l'Arboceda (Pineda de Mar, el Maresme). Inèdit.

FONT PIQUERAS, JOSEP. (2015). Memòria. Intervenció arqueològica i consolidació preventiva a Sant Andreu de l'Arboceda (Pineda de Mar, el Maresme). Núm. Mem. 12895.

FONT PIQUERAS, JOSEP. (2020). Memòria. Intervenció arqueològica a Sant Andreu de l'Arboceda (Pineda de Mar, el Maresme). Inèdita.

FONT PIQUERAS, J.; DE CASTRO LÓPEZ, Oscar (2019). *Intervenció arqueològica a Sant Andreu de l'Arboceda. Pineda de Mar, el Maresme. Intervencions 2016-2018*. Memòria, Actium Patrimoni Cultural, SL, Generalitat de Catalunya, inèdit.

GAVÍN, Josep Maria (1991). *Inventari d'esglésies, Maresme, núm. 24*. Barcelona: Editorial Pòrtic.

MALLORQUÍ GARCÍA, Elvis (2007). *Parròquia i societat rural al Bisbat de Girona, segles XIII i XIV*, Tesi Doctoral, Universitat de Girona, p.256

MARXUACH I FLAQUER, Jaume (1932). Sant Andreu, columna "Han passat vuit dies més. Dins *Recull*. Núm. 490. Calella.

MONTSALVATGE I FOSSA, Francisco: "Noticias históricas", 1910. I també Martí, Ramon: Col·lecció diplomàtica de la Seu de Girona 817- 1100, Fundació Noguera, Col. Diplomataris, 13, Barcelona, 1997.

Enllaços d'interès:

[Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya.](#)

[Amics Escoltes del Montnegre](#)

[Aplec de Sant Andreu](#)

["La descoberta de les arrels medievals" Bloc Maresme medieval](#)

